

PWYLLGOR LLYWIO'R GYMRAEG

Cofnodion cyfarfod o'r Pwyllgor Llywio'r Gymraeg a gynhaliwyd Trwy Gynhadledd Fideo, Dydd Mawrth, 8 Mawrth 2022 am 10.00 am.

YN BRESENNOL

Y Cynghorwyr Ellie Chard, Ann Davies, Arwel Roberts, Graham Timms (Cadeirydd) a/ac Emrys Wynne (Is-Gadeirydd)

Arsylwyr - Cynghorydd Meirick Lloyd Davies

HEFYD YN BRESENNOL

Cyfarwyddwr Corfforaethol: Cymunedau (NS), Swyddog Iaith Gymraeg (MC), Swyddog Comisiynu (HE), Swyddog Cynllunio (BM), Gweinyddwyr Pwyllgorau (RTJ) (KJ – Host)

1 YMDDIHEURIADAU

Dim.

2 DATGANIADAU O FUDDIANT

Datganodd y Cynghorwyr Arwel Roberts ac Emrys Wynne fuddiant personol yn eitem 7 ar yr agenda gan fod y ddau wedi cymryd rhan yn y paratodau ar gyfer Eisteddfod yr Urdd.

3 MATERION BRYD FEL Y'U CYTUNWYD GAN Y CADEIRYDD

Amlygodd y Cynghorydd Emrys Wynne bryderon ynghylch gwallau cyfieithu mewn rhai dogfennau pwyllgor, a holodd a allai'r Cyfarwyddwr Corfforaethol: Cymunedau ymateb i'r pryderon. Mewn ymateb byddai'r Cyfarwyddwr Corfforaethol: Cymunedau yn ymchwilio i'r mater ac yn ei godi gyda'r gwasanaeth priodol i'w drin yn ffurfiol.

4 COFNODION

Cyflwynwyd cofnodion cyfarfod Pwyllgor Llywio'r Iaith Gymraeg a gynhaliwyd ar 8 Mawrth 2022.

Materion yn codi -

- Amlygodd yr aelodau nad oeddent wedi derbyn y diweddariad a godwyd yn ystod y cyfarfod diwethaf, ymatebodd gweinyddwr y pwyllgor drwy roi sicrwydd i aelodau bod aelodau'r pwyllgor wedi derbyn y diweddariad, ond nad oedd unrhyw arsylwyr wedi derbyn. Byddai unrhyw ddiweddariadau yn y dyfodol yn cael eu dosbarthu i arsylwyr hefyd.
- Roedd yr aelodau am ailadrodd eu canmoliaeth o'r holl waith yr oedd yr holl swyddogion sy'n gysylltiedig â 'Mwy na Geiriau' wedi ei wneud.

PENDERFYNWYD, yn amodol ar yr uchod, derbyn a chymeradwyo cofnodion y cyfarfod blaenorol a gynhaliwyd ar 8 Mawrth 2022 fel cofnod cywir.

5 TAITH IAITH CYMRAEG YN Y CYNGOR

Cyflwynodd Swyddog yr Iaith Gymraeg (SIG) y Swyddog Comisiynu (Ardaloedd) (SC) sydd wedi bod yn dysgu Cymraeg tra'n gweithio i'r Cyngor.

Diolchodd y SC i'r Swyddog Iaith Gymraeg am y cyflwyniad, dywedodd wrth y pwyllgor ei bod wedi bod yn gweithio i'r awdurdod lleol ers sawl blwyddyn. Roedd y Gymraeg yn bwysig iawn iddi'n bersonol gan fod ei thad yn siaradwr Cymraeg ond oherwydd ymrwymadau gwaith buont yn teithio'r byd fel teulu ac yn methu â dysgu'r iaith. Er y byddai ei thad bob amser yn defnyddio termau fel 'cariad' tra'n iau.

Roedd y SC wedi mynychu dau gwrs Cymraeg ac wedi'u cael yn fuddiol i'w thaith ddysgu, yn ogystal â'r sesiynau coffi a sgwrsio a gynhaliwyd gan y Swyddog Iaith Gymraeg, gan ei bod yn dda trafod y daith ddysgu gyda dysgwyr eraill.

Dywedodd y SC wrth y pwyllgor ei bod hi, yn ystod y pandemig y bu'n gweithio yng ngofal preswyl Dolwen, yn deall pwysigrwydd hanfodol i drigolion allu sgwrsio trwy gyfrwng y Gymraeg, yn enwedig i'r rhai sy'n dioddef o ddementia. Canmolodd a chymeradwyodd y pwyllgor yr holl waith caled ac ymrwymiad yr oedd y SC wedi'i wneud drwy ei thaith Gymraeg. Holwyd a oedd unrhyw beth ychwanegol y gallai'r Cyngor ei wneud i gynorthwyo gyda'r broses ddysgu. Ymatebodd y SC nad oedd dim byd ychwanegol y gellid ei wneud i gynorthwyo gyda dysgu'r iaith.

Diolchodd y Cyfarwyddwr Corfforaethol: Cymunedau i'r SC am fod yn swyddog rhagorol ond hefyd am ei chymorth drwy'r pandemig ar ran y Cyngor.

PENDERFYNWYD bod Pwyllgor Llywio'r Iaith Gymraeg yn nodi Taith Iaith Gymraeg y Swyddog Comisiynu (Ardaloedd) yn y Cyngor.

6 SAFONAU'R IAITH GYMRAEG - SAFON 94

Cyflwynodd Swyddog yr Iaith Gymraeg (SIG) Safonau'r Gymraeg - Safon 94 (a gylchlythyrwyd yn flaenorol).

Dywedodd y Swyddog Iaith wrth y pwyllgor fod dyletswydd ar y Cyngor i gydymffurfio'n llawn â Safonau'r Gymraeg, i gael Polisi ar Ddyfarnu grantiau (Safonau 94). Ar hyn o bryd nid oedd gan y Cyngor un felly a oedd yn torri'r Safonau.

Cyflwynwyd Safonau'r Gymraeg yn Sir Ddinbych yn 2015, fel rhan o'r broses gyflwyno i sefydliadau sector cyhoeddus yng Nghymru. Crëwyd y Safonau mewn ymateb uniongyrchol i greu Mesur y Gymraeg (2011) a rôl Comisiynydd y Gymraeg.

Ymddengys fod y Cyngor yn cydymffurfio â mwyafrif y Safonau ar draws y Bwrdd.

Mae'r gwaith o fonitro cydymffurfiaeth yn nwylo'r tîm Cyfathrebu Corfforaethol, sydd â chyfrifoldebau corfforaethol dros y Gymraeg. Cânt eu cefnogi gan dîm o Hyrwyddwyr y Gymraeg sy'n gweithredu'n wirfoddol i hyrwyddo'r ymagwedd gorfforaethol. Mae'r gydymffurfiaeth hefyd yn destun profion ar hap gan sefydliadau eraill, gan gynnwys swyddfa Comisiynydd y Gymraeg.

Er ei bod yn ymddangos ein bod yn cydymffurfio â'r mwyafrif o'r Safonau, mae Comisiynydd y Gymraeg yn cynnal anwiriadau ar yr holl wasanaethau cyhoeddus yn rheolaidd ac mae ymchwil diweddar yn dangos nad oes gan y mwyafrif Bolisi ar Ddyfarnu Grantiau. Felly mae'n ddyletswydd arnom i lunio'r polisi fel rhan o'n hymdrechion i gydymffurfio â'r safonau.

Nid yw'n faes nad oedd y cyngor yn achwyn arno, a diolchodd i'r Swyddog Iaith Gymraeg gyda'r cyngor i CET. Y gobaith yw y bydd y mater yn cael ei ddatrys yn ystod haf 2022.

Holodd y pwyllgor am grantiau, gan nad oedd pobl sy'n ymgeisio am grantiau fel arfer yn deall pwysigrwydd y Gymraeg. Pe bai elfen o fewn grantiau i sicrhau nad yw'r Gymraeg yn cael ei hanghofio ac o ystyried ei rhagluniaeth, codwyd hefyd pam fod geiriad y Gymraeg mewn grantiau yn 'llai ffafriol' yn hytrach na chyfartal.

Ymatebodd y Swyddog Iaith Gymraeg drwy ddweud bod y term ffafriol yn cael ei ddefnyddio gan fod y term yn cael ei ddefnyddio drwy gydol Safonau'r Gymraeg.

PENDERFYNWYD bod Pwyllgor Llywio'r Iaith Gymraeg yn nodi'r wybodaeth ynghylch Safonau'r Gymraeg - Safon 94.

7 EISTEDDFOD YR URDD - DIWEDDARIAD

Cyflwynodd Swyddog yr Iaith Gymraeg (SIG) ddiweddariad i'r aelodau ar baratodau ar gyfer yr Eisteddfod a rôl y Cyngor yn y digwyddiad (dosbarthwyd ynghynt).

Tywysodd y Swyddog Iaith Gymraeg yr aelodau drwy gyflwyniad byr ar y gwaith a wnaed i baratoi ar gyfer yr Eisteddfod.

- Byddai'r Cyngor, fel partner hollbwysig, yn cael pabell fawr ar safle amlwg ar faes yr Eisteddfod. Thema'r babell fawr oedd yr iaith Gymraeg, diwylliant, treftadaeth, traddodiad, ailgylchu, newid hinsawdd, a chefn gwlad.
- Byddai gweithgareddau'r Cyngor yn cael eu cynnal drwy gyfrwng y Gymraeg (rheol yr Urdd)
- Byddai siaradwyr Cymraeg a dysgwyr yn staffio'r Babell drwy gydol yr wythnos.
- Roedd cynllun y babell drwyddo, anogwyd Ysgolion i ddefnyddio'r theatr cyn unrhyw berfformiadau. Roedd myfyrwyr ysgol blaenorol wedi cael eu gwahodd i berfformio yn y theatr yn dda.
- Byddai llinell amser pecyn theatr yn cael ei rhannu yn nes at y dyddiad.
- Gobeithir y byddai cynnyrch lleol yn defnyddio'r Twristiaeth/busnes ar y safle, roedd cynlluniau ar gyfer ffenestr siop rithwir yn y babell, a fyddai'n hyrwyddo Sir Ddinbych.

- Byddai bylbiau planhigion yn cael eu rhannu gyda phobl oedd yn mynychu'r babell.
- Byddai treftadaeth leol yn cael ei rhannu.
- Bydd y trydydd gofod yn cael ei neilltuo ar gyfer celf a chrefft a bydd artist preswyl, Mari Gwent, yn gweithio yno yn ystod yr wythnos. Mae Sian Fitzgerald, Swyddog Celfyddydau Cymunedol Sir Ddinbych yn arwain ar y maes hwn, prosiect celf/Cymraeg ar y gweill mewn 11 ysgol gydag Eleri Jones a Catrin Williams. Bydd y gwaith gorffenedig yn cael ei arddangos ym mhabell y cyngor yn yr Eisteddfod.
- Byddai'r babell wedi ei lleoli wrth y fynedfa a fyddai'n dda i'r babell.
- Byddai tocynnau am ddim pe byddent wedi'u harchebu ymlaen llaw.

Byddai'r pwyntiau canlynol yn cael eu trafod –

- Cymeradwyodd y pwyllgor yr holl waith caled a wnaed gan y Swyddog Iaith Gymraeg yn ystod y paratodau ar gyfer yr Eisteddfod.
- Anogodd y Cyngorydd Gwyneth Kensler y dylid cynnwys Eirin Dinbych ar y cynnyrch lleol ym mhabell y Cyngor. Diolchodd y Swyddog Iaith Gymraeg i'r Cyngorydd Kensler am yr awgrym.
- Roedd y pwyllgor yn hapus i weld y byddai'r tocynnau am ddim, yn enwedig yn ystod y cyfnod ariannol anodd.
- Roedd rhai o aelodau'r pwyllgor yn teimlo'n anghyfforddus gyda theitl y sioe blant gan ei fod yn cyfeirio at '50 Shades of Grey' ac yn teimlo ei fod yn amhriodol. Roedd y Swyddog Iaith Gymraeg yn deall y pryderon a gallai drosglwyddo'r wybodaeth i ddramâu byr a oedd yn trefnu'r sioe, ond roedd y paratodau wedi hen ddechrau.

PENDERFYNWYD bod Pwyllgor Llywio'r Iaith Gymraeg yn nodi cynnwys yr adroddiad.

8 CEFNDIR YSTYRIAETHAU CYMRAEG AR GYFER CDLI 2018 I 2033

Cyflwynodd y Swyddog Cynllunio (SC) Ystyriaethau'r Gymraeg ar gyfer y CDLI 2018 i 2033 Papur Cefndir (a gylchlythyrywyd yn flaenorol)

Bu aelodau'r Grŵp Cynllunio Strategol (GCS) yn trafod adroddiad cychwynol ar y Papur Cefndir ar yr Iaith Gymraeg ar 17eg Ionawr 2022, gweler Atodiad 1. Teimlwyd ei bod yn hollbwysig ceisio barn Pwyllgor Llywio'r Iaith Gymraeg yn gynnar yn y broses o lunio'r adroddiad sydd i ddod polisi lleol ar gyfer y CDLI nesaf 2018 i 2033

- Yn y broses o baratoi CDLI 2018 i 2033
- Mae'r CDLI yn arwain datblygiadau newydd
- Rhaid i'r CDLI alinio â pholisi cenedlaethol
- Rhaid i'r CDLI gael ei gefnogi gan dystiolaeth
- Mae papurau cefndir yn cyfeirio at dystiolaeth a ffynonellau, gellir rhannu'r wybodaeth, a dymuno i unrhyw un o aelodau CIG gael mewnbwn ar y mater.

Roedd y GCS yn cydnabod yr anhawster wrth gefnogi'r laith Gymraeg yn y CDLI newydd ac yn arbennig yr anawsterau o ran cysylltu datblygiad newydd â'r effaith ar yr laith Gymraeg. Nid oedd aelodau'r GCS yn ystyried ei bod yn briodol yn y CDLI i ddyrannu rhannau o Sir Ddinbych fel rhai sensitif o ran yr laith Gymraeg. Mae'r GCS yn derbyn polisi sy'n gofyn am asesiad ieithyddol ffurfiol gyda phob cais cynllunio na ellir ei gynnwys yn y CDLI 2018 i 2033. Mae polisïau CDLI sydd angen cyfraniadau ariannol ar gyfer cynnal y Gymraeg yn cael eu derbyn gan y GCS fel rhai anodd ei dangos; gan fod yn rhaid i unrhyw gyfraniadau ariannol fod yn uniongyrchol gysylltiedig ag effaith y datblygiad newydd, ei strwythur. Nid oedd tystiolaeth ar gael yn Sir Ddinbych sy'n cysylltu adeiladu adeiladau newydd na'i effaith, â galluoedd ieithyddol trigolion. Mae'r GCS yn cefnogi argymhellion swyddogion i ehangu'r papur cefndir ieithyddol i gynnwys hunaniaeth gymdeithasol a diwylliannol aneddiadau. Mae aelodau'r GCS yn argymhell nodi nifer y siaradwyr wrth gyflwyno data ieithyddol yn hytrach na defnyddio ffigurau canrannol yn unig.

Darparwyd canllawiau cenedlaethol ar ddatblygu polisïau CDLI laith Gymraeg yn Nodyn Cyngor Technegol (TAN) 20. Mae'n nodi bod yn rhaid ystyried yr effaith ar yr laith Gymraeg a chynaliadwyedd cymunedau wrth baratoi CDLI. Ers cyflwyno TAN 20, yn 2017, mae ffocws ymgorffori'r Gymraeg mewn Cynlluniau Datblygu Lleol wedi newid. Cydnabuwyd bod creu a chynnal cymunedau, fel bod ganddynt wead cymdeithasol a diwylliannol cryf, yn galluogi'r Gymraeg i ffynnu. Mae polisi cenedlaethol bellach yn argymhell y dylid ystyried, fel rhan o bolisïau creu lleoedd, annog cymunedau cydlynol gydag ymdeimlad o le a hunaniaeth unigryw, a fyddai'n cefnogi'r laith Gymraeg.

Argymhellwyd felly bod unrhyw bapur cefndir i gefnogi CDLI 2018 i 2033 yn coladu gwybodaeth am wead diwylliannol a chymdeithasol aneddiadau yn ogystal â'u cymeriad lleol adeiledig a data ieithyddol. Argymhellwyd cyfeirio at hunaniaeth ac agweddau diwylliannol y gymuned fel y gellir eu croesgyfeirio ag adroddiadau eraill yn manylu ar aneddiadau.

Gall y papur cefndir hefyd argymhell sut y dylid drafftio polisïau yn CDLI 2018 i 2033. Awgrymwyd bod y papur cefndir yn hybu ystyriaeth o wead cymdeithasol a diwylliannol y gymuned. Gall y CDLI gefnogi grwpiau cymunedol.

Trafododd y Pwyllgor y canlynol yn fanylach -

- Holodd y pwyllgor am y pwerau oedd ganddynt mewn perthynas â'r adroddiad, eglurodd swyddogion mai nod yr adroddiad oedd derbyn awgrymiadau gan y pwyllgor a fyddai wedyn yn cael eu bwydo yn ôl i'r CCA a allai wedyn effeithio ar y CDLI.
- Roedd y pwyllgor yn anghyfforddus gyda hyd y CDLI gan y gallai sawl agwedd ar yr laith Gymraeg newid ymhen 15 mlynedd. Awgrymodd y pwyllgor y gellid gweithredu polisïau cynllunio i ddiogelu'r Gymraeg ymhellach.
- Awgrymodd y pwyllgor y dylid cynnal asesiad iaith Gymraeg ar bob cais cynllunio.
- Amlygodd y pwyllgor y byddai'n fuddiol amlygu'r Gymraeg i'r rhai sy'n symud i'r ardal, megis pecyn croeso yn amlygu'r iaith a diwylliant, hysbysodd Swyddog yr Iaith Gymraeg bod gwaith yn mynd rhagddo ar greu pecyn.

- Amlygodd y pwyllgor bwysigrwydd asesu'r effaith ar geisiadau cynllunio fel datblygiadau mwy gan y gallent newid canran siaradwyr Cymraeg yr ardal.

Awgrymodd y pwyllgor y canlynol ar gyfer proses y CDLI -

- Dod o hyd i fethodoleg i alluogi cynnal asesiadau iaith ar gyfer ceisiadau cynllunio.
- Bod mwy o dai yn cael eu datblygu ar gyfer y gymuned leol ac i gyfarch anghenion lleol.

PENDERFYNWYD bod Pwyllgor Llywio'r Iaith Gymraeg yn gwneud yr awgrymiadau uchod ar gyfer y CDLI.

9 RHAGLEN GWAITH I'R DYFODOL

Cyflwynwyd rhaglen waith y Pwyllgor i'r dyfodol i'w hystyried.

Cododd yr Aelodau'r materion a ganlynol –

- Byddai angen penderfynu ar benodi cadeirydd ac is-gadeirydd.
- Cytunodd swyddogion i drafod unrhyw eitemau ychwanegol ar gyfer y pwyllgor y tu allan i'r cyfarfod.

PENDERFYNWYD, yn amodol ar yr uchod, derbyn a nodi Rhaglen Gwaith Cychwynnol y Pwyllgor.